

OUTSOURCING A VÁLSÁGKEZELÉSBEN II. — MODERN ZSOLDOSOK

A cikk röviden áttekinti a hadászati kiszervezésének történetét és jellemzőit, felvázolja a köz és magánszféra határán mozgó magán biztonsági és katonai cégek által megjelenített dilemmát. A cikk keresi továbbá a választ arra a kérdésre, mennyire illeszthetőek be a katonai válságkezelés, és állami pacifikálás eszközei közé a magánvállalatok, és összességében milyen hatékonysággal látják el feladataikat.

The article takes a short overview on history and characteristics of military outsourcing, drafts the dilemma of private security and military companies on the thin line of public and private sphere. Furthermore, the article seeks the answer for the questions, how applicable are private security and military companies into the inventory of state pacification, and in conclusion how effectively they really operate.

You're either the part of the solution or part of the problem.

*Eldridge Cleaver*¹

A modern korra a piac tendenciaszerűen két részre szakadt; egyfelől fennmaradt a szabadpiacon hozzáférhető pénzért vehető fegyveres szolgáltatás, másfelől a fejlődésnek indult iparággal párhuzamosan létrejött az állammal és a hadsereggel összefonódó lobbizó-háborúzó magáncégek sokasága. Az iparág fejlődése azzal a következménnyel járt, hogy a korábban csak a közvetlen harci támogatás személyi szolgáltatására korlátozódó szolgáltatásipar mára kibővült a teljes harcászati spektrum elemeivel.

Ennek megfelelően átfogja a toborzást, a kiképzést, a telepítést, a logisztikát, a haditechnikai eszközök kiépítését és karbantartását, végső soron a hadsereg tevékenységét.

A második, nagyobb mértékű következmény, hogy a magáncégek egymással együttműködve tőkeerejük növekedésével befolyásolják az államokat, a háborúkat direkt módon kisajátítják, továbbá és az állami hadsereg és a biztonsági magáncégek védelme alatt új stratégiai pozíciókat szereznek.

A háborúk kiszervezésére ilyen méretben és kidolgozottsági fokon korábban nem volt példa a történelemben, elvi alapjainak kidolgozója Donald Rumsfeld, idősebb Bush elnök 1989-1993 között szolgáló hadügyminisztere volt, aki hatékonyságnövelő, bürokrácia-leépítési hullámot indított el [2], amely egyben átfogó létszámleépítéssel (2,2 millió főről 1,6 millió főre) és a védelmi programok visszafogásával párosult. Az elvvel párhuzamosan jelent meg a komplex válságkezelés koncepciója, amely szerint a minden harmónia-deficitet, konfliktust a helyi-regionális keretben a katonai összefüggések mellett PEST-vizsgálatnak (Political/politikai, Economical/közgazdasági, Social/szociális, Technological/technológiai) kell alávetni, és ennek eredményei mentén kidolgozni a cselekvési tervet. A komplex válságkezelés hosszú távú megoldásokat igényel, ami az erők hosszú távú lekötésével jár, így szükséges hatékonyságvizsgálatot végezni minden feladatnál.

A sors iróniája, hogy a két „nagy” háború esetén azok hivatkozási alapja az Egyesült Államokat 2011. szeptember közepén – hiperhatalomként regnálva – ért, történetében addig példa nélkül álló csapás volt, annak minden bosszúvágyon alapuló irracionális politikai következményével.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

PECZÖLI Ákos

Budapest, 2012.
5. évfolyam 2. szám

Az amerikai vezetés által kidolgozott válasz a Bush-doktrínában és globális terrorellenes háborúban öltött testet, főbb elemei a (katonai) erővel végrehajtott visszavágás által szolgáltatott igazság, valamint a további támadásokat kiküszöbölő megelőző csapás voltak.

A republikánus vezetés héjái a „mulasztás” miatt bizonyítási kényszerben dolgozó biztonsági szolgálatok segítségével azonosították az al-Kaida (a Bázis) terrorszervezetből származó elkövetőket és háttértámogatást nyújtó renegát államokat (a gonosz tengelye, Axis of Evil), köztük az Afganisztánban évek óta fennálló tálib rendszer által támogatott, azóta likvidált Oszama bin Ladent.

Afganisztán ideális célpont volt, legyőzhető és indokolható; premodern, titokzatos, radikális és elnyomó. Az ország működését a tálibok zseniálisan leegyszerűsítették; az államigazgatást és a jogrendszert a saría alá vonták, a társadalom felét jogfosztottá tették (nők), valamint betiltották az emberek fejét összezavaró, az iszlámnak nem megfelelő kulturális, oktatási jelenségeket, minden elhajlást brutálisan büntetve [3].

Működésük – nyugati szemmel nézve – kevés hozadéka közé tartozik a kábítószer-alapanyagok természetének visszaszorítása és a tartományi hadurak megrendszabályozása. Eredményeiket kizárólag elrettentő erővel érték el, a barbár büntetések azonban tekintélyt és uralható teret hoztak létre a térségben.

Az országot érintő támadó hadműveletek gyorsan lezajlottak, Afganisztán lerohanásához csatlakozott a NATO is, az alapszabály V. cikkelye alapján, „a Felek megegyeznek abban, hogy egyikük vagy többjük ellen, Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást valamennyiük ellen irányuló támadásnak tekintenek...” [4].

Afganisztánt 2011. október 7. napján érte támadás, mintegy 2 hét alatt sikerült az országot az Enduring Freedom (Tartós Szabadság) művelet keretében elfoglalni [5].

A neokonzervatív vezetés hadiiparból kormánypozícióba emelt héjái ekkor szembesültek – a szovjet tapasztalatokat tanulmányozva –, hogy Afganisztánban a helyi körülményekből következően egy hipermodern hadsereg könnyen foglal pozíciót, de premodern körülmények nehezen tartja meg azt, főleg lakossági támogatás nélkül.

Mindezek után a Bush-kormány aktivizmusa nem hagyott alább. George H. W. Bush, az ország 41. elnökeként az Öböl-háborúban a regionális stabilitásra való tekintettel nem döntötte meg Szaddam Huszein diktatúráját, ellenben az országot a nemzetközi közösség szigorú embargók alá vonta.

Az eredmény katasztrófális volt. A diktatúra rendszere változatlan maradt, az elit egyrészt monopolizálta az egyre szűkösebb gazdasági erőforrásokat, másrészt a rendvédelmi-katonai szférán keresztül teljes kontroll alatt tartotta a társadalmat. Titkosszolgálat, a rettegett Mukhabarat biztosította a belső ellenzék elnyomását, a ki-sebbségek által generált etnikai feszültségek brutális kezelését (pl. vegyi fegyverek bevetése a kurdok ellen 1988-ban). Minthogy az elveszített Öböl-háború előzménye az 1980-88 közötti Irak-Irán háborúban megroggyant rezsím gazdasági stabilizálása volt, a William Jefferson „Bill” Clinton elnök által súlyosbított embargók 1992-2000 között egy gazdaságilag gyenge, retorikailag erős országtól vonták meg – sokszor a gyermekek számára szükséges – importcikkeket.

A kardcsörtető retorika lett a Huszein-klán veszte 2003-ban, az agresszív amerikai hangnem talán leszerelhető lett volna némi kompromisszummal. A médiában is jól felépített, terroristák kezébe jutó tömegpusztító fegyverek (weapons of mass destruction – WMD) képe túl erős volt, a hitelét veszített iraki diplomácia hiába bizonygatta ezek hiányát. Az ENSZ – később megerősítetten – hazugságokon alapuló meggyőzése után az Afganisztánnál némileg modernebb Irak sem jelentett akadályt az amerikai haderőnek.

Az erőpróba, a második iraki háború a várakozásoknak megfelelően gyorsan felőrölte az iraki hadsereget. A légi haderőnemet nélkülöző, a fegyverembargó miatt amortizált fegyverzettel, a túlerő miatt demoralizált állapot-

ban levő fegyveres erő nem vehette fel a versenyt a csúcstechnika határait feszegető amerikai hadigépezettel szemben. A problémát nem is a logisztikai csodaszamba menő összehangolt hadművelet jelentette, hanem a fokozatosan egyre több erőt lekötő ellenállás. A két ország között a stratégiák igyekeztek azonosságokat találni a standardizálás végett, ez azonban korlátozottan volt csak lehetséges.

A hasonlóságok:

- mindkét országgal határos országok potenciális támogatói az ellenállásnak;
- mindkét országban változatosak a földrajzi adottságok (7.000 illetve 3.500 méteres szintkülönbség, hegyek, síkságok);
- mindkét országban változatosak az éghajlati adottságok (levegő sűrűsége változó, nagy hőingadozások illetve sivatagi éghajlat ehhez kapcsolódóan földrengések, áradások, szárazság és homokviharak);
- mindkét ország gazdag természeti erőforrásokban (ásványkincsek, illetve kimondottan kőolaj-földgáz);
- mindkét országban a megművelt földterület az összterület egytizedét teszi ki;
- mindkét ország népessége közel azonos méretű (mintegy 30 millió fő);
- mindkét ország népessége közel azonos korstruktúrájú (0-14 év között kb. 40%, míg 65 év felett mindössze kb. 2-3%);
- mindkét ország muszlim vallású, Afganisztán szunnita, míg Irak síita többségű ország;
- mindkét ország vallási és etnikai törésvonalak mentén tagolt;
- mindkét ország politikai rendszere és hagyományai eltérőek a nyugati viszonyoktól;
- mindkét ország fragmentált pártrendszerrel rendelkezik.

A különbségek kezdetben az avatatlan nyugati elemzőknek nem jelentettek sokat. Az uniformizált megközelítés, az oktrojált megoldások kudarcai hamar előhozták a differenciált megközelítés szükségességét. A nyugati világban akár Európa, akár az Egyesült Államok történetét idézzük vissza, bőven találunk példát vallási, etnikai ellentétekre, polgárháborúkra, és megszállók elleni felkelésre, sokáig ezeket a tapasztalatokat nem alkalmazták a megszállt országokban.

A két ország tehát, bármennyire is hasonló figyelemre méltó különbségekkel rendelkezik.

Afganisztán alapvetően premodern ország, míg Irak – bár a Huszein-éra embargója visszavetette – a statisztikák tükrében élhetőnek mutatkozott.

A hasonló nagyságú népesség azonban nagy területen oszlik el, változó helyi adottságok mellett. Az afgán népsűrűség 46 fő/km² és a városi lakosság aránya mindössze 23%, ez Irakban 68 fő/km², 66%-os városi lakoságmegoszlás mellett. Irakban így komplex kihívást jelentettek a többmillió nagyvárosok, melyek egyben tartományi székhelyek is lehetnek [6].

Ezen a területen kellett az amerikai politikának valami eredményt felmutatnia számottevő áldozatok nélkül, és ekkor – a tartós viszonyok kialakításakor vonták be a vállalkozókat a nagy üzletbe.

Az állam az együttműködésben racionális közgazdasági számítás szerint jár el általában hat lépésben:

- a lehetőségek feltárását;
- a tervezést;
- a szállító(k) kiválasztását;
- a végleges megegyezést és az átmenet tervezését;
- az implementációt és az átmenetet;
- valamint a teljesítményellenőrzést és a szerződés optimalizálását [7].

A győztes katonáknak meglepetéssel kellett észrevenniük, hogy nyomukban rögtön megjelentek a mindenféle nemzetiségű és képzettségű PMSC-alkalmazottak, sőt Paul Bremer felhatalmazása alapján (Order 17), gyakorlatilag felmentést kaptak a tetteik jogi szankció alól [8] és át is vették Irak kijelölt vezetőjének személyi biztosítását.

Amíg a cégek végezték rutinmunkájukat, csak a beavatottak tudták, milyen erőt képvisel e nyilvánosságot kerülő cégháló. A médiacsend 2004 márciusában tört meg, amikor a Blackwater cég négy, a hadseregnek konyhai eszközöket beszerző alkalmazottját törbe csalták és meglincselték az iraki ellenállók [9].

Ez persze csak a jéghegy csúcsa volt, a tanácsadók, kiképzők, szervezők, eszközbeszerzők, szakértők, lobbisták és a kiszolgálók légiója kedvelt célpontja lett a biztonsági témájú leleplező írásoknak, míg a valóság a háttérben maradt; a magáncégek gyakorlatilag saját hatáskörbe vonták a háború irányítását, bár látszólag alárendeltté váltak az országépítő céloknak, az útitervnek.

Az iraki állam újjáépítési „útiterve” az élet minden területén a stabilitás megteremtését célozta, kiterjedt

- a politikai rendszer átstrukturálására;
- a közrend helyreállítására;
- az ország biztonságát hosszútávon garantálni tudó erők helyreállítására;
- a gazdaság újraindítására;
- az infrastruktúra helyreállítására és modernizálására;
- az erőforrások elosztására a vallási-etnikai csoportok között.

A pontoknak megfelelően minden feladatra jelentkezett egy magántársaság, egyre véve át az állami szervektől, elkötelezett tervezőként és végrehajtóként alárendelve magát az országépítő céloknak.

A feladatok részben átfedik egymást, a közös bennük, hogy az amerikai vezetés saját védőernyője alatt tervezte végrehajtani, de a kivételezett helyzetbe hozott cégei sajátították ki.

A politikai célhoz, miszerint a térségben politikai-gazdasági-katonai-stratégiai hídfőállást létesíteni, Irán szerepét ellensúlyozandó és biztosítani a nyersanyagok (olaj, földgáz, érc) zavartalan kitermelését, hihetetlen mennyiségű anyagi forrást rendeltek, ez biztosította a koncepcióban a magánszektor kiemelt szerepét egyfajta „állam az államban” logika mentén.

A társaságok kijelölése gyakorlatilag a kezdet kezdetén megtörtént, a Halliburton-csoport leányvállalatai és társaik két területen foglaltak fővállalkozói pozíciókat; egyfelől az újjáépítési munkálatokban (infrastruktúra, építkezések, csatornázás, tanácsadás), másfelől a biztonsági és ahhoz kapcsolódó területeken.

A biztonsági szolgáltatások praktikusán továbbosztódtak a hadsereg és a többi magánvállalkozó részére nyújtott szolgáltatásokra. Ezek újdonságértékkel felöltek a klasszikus őrzés-védelemtől a nehézlogisztikán át és az éttermi szolgáltatásokig mindent, mindezt nem az állami szolgáltatások mellett, hanem helyett – teljesen legálisan [10].

A fővállalkozók a jól fizető feladatokat immár állami felügyelet nélkül – a támadhatatlanság miatt a sztenderdek megtartásával ugyan – továbbosztották a alvállalkozóknak, néha azonos cégcsoporton belül, ami az azzal az eredménnyel járt, hogy a felelősség szétporlott, a kivitelezés követhetlenné vált.

A terület jellegéből következően a logisztikai (kísérési és szállítási) feladatok is katonai stílusú eszközrendszert és szervezést igényeltek, a konvojok egy része fegyveres kíséretet kapott. Az állami hadsereg erőforrásai nem bizonyultak elégségesnek a védelemre, ezért a szállítmányok egy része védtelenül, másik része túlbiztosítva

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

PECZÖLI Ákos

Budapest, 2012.
5. évfolyam 2. szám

közlekedett, az első esetben a sofőrök között, második esetben a civil lakosság és az ellenállók körében lett nagyobb az áldozatok száma.

A magánvállalatok a műveletek alatt egyre jobban belefolytak tényleges harci tevékenységbe, jelen voltak a háború teljes spektrumában. Rájuk testálták a hazai hadsereg megerősítését és pótlását, a harctámogatási feladatok jórészt (harci és nem harci műszaki támogatás, Force Protection, egészségügy, logisztika, fegyverüzemeltetés, rabok kísérése), valamint több-kevesebb felderítési-hírszerzési feladat.

Ebből következően a harctéren jelentés és egyeztetés nélkül tevékenykedő, azonosítás nélküli fegyveresek valójában egy párhuzamos hadsereget alkottak, megkérdőjelezhető minőségű tűzfegyelemmel.

A koalíciós erők megítélésének problematikáját jelzi, hogy a magáncégek negatív megítélése a válságövezetben azonban „kisugárzik” a reguláris, szigorúbban szabályozott egységekre [11] is, a helyi polgár nem tesz különbséget a megszállók között, a felelőtlen magánkatona tetteit megtorló bomba nagy eséllyel egy katonai konvoj alatt robban.

A feladatok később bővültek a helyi erők kiképzésével, fegyverek üzemeltetésével, valamint némileg jogsértő módon rendőri és büntetés-végrehajtási feladatokkal.

A rendőri és büntetés-végrehajtási feladatok során a zsoldos egységek ellenségesnek minősített személyeket fogtak el, hallgatták ki és zárták el őket (több információ szerint kínzás alkalmazásával), illetve kísérték át más börtönökbe.

Az új biztonsági aktor teljes folyamatokat kísér végig, így már nem is PSC, PMC vagy PMSC, sokkal inkább egy kis állam.

A logisztikai támogatók, kiképzők, rendészeti munkát ellátók (majdnem párhuzamos államot), a megbízási kört tekintve majdnem egységes irányítás alatt.

Az új fegyverrendszerek kiképzett kezelő és karbantartó szakembereket követeltek meg, akik magas bérigényeik miatt nem voltak illeszthetők a hadsereg pénzügyi hierarchiájába, viszont az eszközzel „csomagban” már indokolható volt a részükre kifizetett közpénz.

A végrehajtó személyzet is feladatok szerint alakult, a harci feladatokra leginkább angol anyanyelvű volt katonákat alkalmaznak, míg a kulimunkára latinókat, fülöp-szigeteki és egyéb távol-keleti személyzetet toboroztak.

Egy kevésbé vizsgált ok, a párhuzamos hadműveletek miatt egyszerűen elfogytak a hadra fogható katonák, hiába vetették be a tartalékosokat, a Nemzeti Gárda egységeit, és vezették be a stop-loss programot. A program keretében a katonák lejárt turnusuk után akarattuk ellenére is visszavezényelhetők voltak a harctérre.

Ez vezetett később áldatlan állapotokhoz 2005-ben a Katrina hurrikán által hagyott New Orleansban is, ahol a távollévő Nemzeti Gárda egységei helyett fekete egyenruhás Blackwater alkalmazottak jelentek meg, óriási felháborodást kiváltva.

A PMC és PSC fent említett hibridjének ideáltípusa a Blackwater, új nevén Xe Services cég [8], amely felépítésében egy kisméretű hadsereget mintáz. Saját szárazföldi erői mellett légiereje és vízi járművei vannak [9], tevékenységét professzionális felderítés és információs értékelő központ segíti. Harceljárásait és metodológiáját a hadsereg legjobbjai fejlesztik, annak adminisztratív gátjai nélkül. Sok szempontból az Xe és a kormányzati megrendelések elnyerésére szolgáló céghálója a PMSC-k ideáltípusának, etalonjának tekinthető [10].

Válságkezelési kapacitásaikat mutatja a Blackwater már említett 2005-ös, a Katrina hurrikán által lepusztított New Orleans-ban végzett rendfenntartó, katasztrófavédelmi-jellegű válságkezelő beavatkozása [12]. A műveletet azonban nem övezte egyöntetű szimpátia, a meglehetősen arrogánsan fellépő, kétes jogi felhatalmazással bíró egységek egyre szaporodtak, ahogy megjelentek a DynCorp, az Intercon, az American Security Group, a Blackhawk, a Wackenhut és egy izraeli cég az Instinctive Shooting International (ISI) képviselői. Két héten belül a Louisianában regisztrált magán biztonsági cégek száma 185-ről 235-re nőtt.

Azt azonban nem szabad elfelejteni, ezek a cégek nem humanitárius indokok alapján látják el feladatukat. Bármennyire is idegenül hangzik, a kiszámítható üzleti környezet fontos, mert az ellenérték meg nem fizetése esetén itt a szolgáltatás megszakításával a műveletek sikerét, a védett személyek biztonságát, és a kiképzés folyamatosságát veszélyeztetni. Továbbá nem szabad elfelejteni, ahogyan a hidegháború után a kiképzett profik megélhetésüket a szürke és feketegazdaságból fedezték, a cégek személyzete elvileg a válsághelyzet másik résztvevője mellett is feltűnhet a konfliktusban.

A cégek munkáját szigorúan körül kell határolni, rendszeresen ellenőrizni, az ellenértékét busásan és időben megfizetni. Az ellenőrzésnek ki kell terjedni a szolgáltatás folyamat, tartalom és eredményminőségére is, ahogy az látható, az eredményt sokszor hálátlan tartalmú folyamat végén kapja a megrendelő.

Jelenleg a cégek szinte mindenhol jelen vannak, különösen Irakban, Afganisztánban, újabban Líbiában. Feladataikat nem tradicionális tendereken nyerik, hanem befolyásos lobbisták párnás ajtóit vagy egy katonai sátor mélyén.

A működés során egy sajátos iparág, korlátozott rekrutációs bázissal és jól determinálható megbízói körrel megjósolhatóan elkezd oligopol jellegűt öltetni. A nagy nevek hamar meghatározzák a játékszabályokat; ezek felsorolásszerűen az Xe, az Olive, az Aegis, a DynCorp, a KBR Inc., a SAIC, a Triple Canopy, a Custer Battles, a Sharp End International, a Kroll Inc., a Global Risks Strategies, az Erinys International, és még számos egyéb társaság.

A cégek ellenmondásos viszonyban vannak egymással, riválisok a piacon (bár a nagyobb megrendelésekhez gyakran társulnak) és riválisok a terepen is, ezt jól illusztrálja Scott Custer a Custer Battles cég vezetője, mondván; a táborért medvetámadás esetén csak a többi táborozót kell lefutni, nem a medvét [13].

A cégek alkalmazottainak változatosságát jól illusztrálja, hogy az iraki háborúban a Honvédség tűzszerészen kívül két magyar állampolgárságú alvállalkozó is elhunyt. Az első áldozat Varga-Balázs Péter egy ellenőrző pontnál, a katonák jelzéseinek figyelmen kívül hagyása miatt vesztette életét [14]. A fiatalembert a Brown and Root cég alvállalkozója alkalmazta, ezért Irakban a cég amerikai gépkocsijával közlekedett. Közvetlen alkalmazója a TOIFOR cég volt, így a Brown and Root cáfolta, hogy alkalmazottja elhunyt az övezetben. Az állapotokra jellemző, hogy a céghez köthető névtelen nyilatkozatok szerint megfelelő képzés, engedélyek, és oltások nélkül végezték kint társai munkájukat, biztosítás nélkül [15].

Másodikként Németh János biztonsági őr, aki korábban szerződéses katonaként már szolgált Irakban. A Nemzeti Demokratikus Intézet civil szervezet konvoját harminc fegyveres támadta meg, a támadásban három másik személy mellett erőszakos halált halt a tapasztalt exdeszantos is [16].

A biztonsági cégek sajtója a képviselt stílusnak megfelelően rossz, mind a reguláris katonák, mind a lakosok gyűlölik őket a bevetési területeken, ők pedig általában túlzott erőszakkal végzik a dolgukat, nem vesződnek a helyi népszerűség-hajhászással.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

PECZÖLI Ákos

Budapest, 2012.
5. évfolyam 2. szám

A média azonban a hatékonyság említése nélkül hajlamos a negatívumokra helyezni a hangsúlyt, a valós tények nélkül; ugyan a cégek sok összecsapásban vesznek részt, és míg saját állományukból becslések szerint több százan vesztették életüket, a nagyok alig, a Blackwater/Xe eddig nem vesztett el védett személyt. Hatékonysági szempontból pedig a diszkrét, kis létszámú, jól képzett, szervezett elitalakulatok, legyenek bármilyen drágák is, az esetek többségében eleget tesznek a kívánalmaknak. Sikertelenség esetén nem kell senkinek elszámolni, a siker azonban jól kommunikálható. Egyes források szerint a Blackwater név feloldása is a black ops (fekete, azaz szigorúan titkos művelet) [17].

Ekkor már tudni lehetett, hogy a cégek több ezer főnyi biztonsági személyzetet képeztek ki eddig a válság-övezetekben való munkára, ebben is élen járt a Blackwater, bár tevékenységét a helyiek heves kritikával illették alkalmazottainak gátlástalan viselkedése miatt (csak 2005-2007 között közel 200-szor használták fegyvereiket) [18].

Olyannyira féltelenek voltak, hogy 2007 szeptemberében a Nissour téren egy félrehallott lövés miatt kontrollálatlan tűzcsapást mértek a környék forgalmára, 17 civil személy életét oltva ki. A cég válasza az volt, hogy nincs más alternatíva a diplomaták védelmére, a helyzetet állítólag 2007 decemberében a cég vezetői egy millió dollárral tervezték kezelni [19].

A Blackwater a vesztegetési állításokat alaptalannak minősítette, és kijelentette, nem nyilatkozik korábbi alkalmazottairól. Később, 2008-ban az amerikai hadsereggel az erők helyzetéről folyó tárgyalások során az irakiak hajthatatlanok voltak a magánvállalkozók további büntethetlenségét illetően, és a cég 2009-ben elvesztette a Külügyminisztériummal fennálló a bagdadi amerikai nagykövetség diplomáciai védelmére vonatkozó megbízását.

Addig azonban hosszú út vezetett, fény derült még sok titokra; a New York Times 2009-ben beszámolt róla, hogy a Blackwater-alkalmazottak vettek részt a Központi Hírszerző Ügynökség (CIA) legtitkosabb akcióiban [20]. Számos korábbi alkalmazott beszámolt róla, hogy 2004-2006 években majdnem minden éjjel sor került titkos rajtaütésekre és fogolyszállításokra, a CIA-tiszteknek nyújtott szimpla védelem helyett. Ezek az esetek gyakorlati kérdéseket vetnek fel a bérelhető fegyveresek csatatéren való használatáról és az átjárhatóságról, ugyanis az ügynökség magas rangú tisztjei csatlakoztak a Blackwaterhez.

A CIA-nak ráadásul nem volt a Blackwaterrel írott szerződése a terrorista-ellenes programra, azt csak amolyan „magánmegyezmények” szabályozták. Amikor ez Leon E. Panetta CIA-vezető tudomására jutott, azonnali kongresszusi meghallgatáson mondta el, hogy az ügynökség a program részleteit hét éven keresztül tartotta vissza.

A vállalat eközben új utakra lépett, egyik titkos osztálya vállalta a részvételt Washington egyik legfontosabb terroristaellenes programjában: pilótanélküli robotrepülőgépek használatával megölni az Al-Kaida vezetőit.

A Nissour téri lövöldözés utóéletéeként 2008. december 8-án szövetségi ügyészek emberöléssel gyanúsítottak meg öt, a 2007. szeptemberi lövöldözésben résztvevő Blackwater-katonát, a hatodik személy vádalku keretében elismerte, hogy megölt legalább egy irakit. 2009. január 9-én az iraki kormány javasolta, hogy a Blackwater működési engedélyét ne újítsák meg, aggodalommal hivatkozva az erő helytelen alkalmazásának kétségeire. 2009. december 31-én a washingtoni Szövetségi Kerületi Bíróságon Ricardo M. Urbina bíró elutasította a Blackwater örök vádiratát, idézve az örök nyilatkozatait. Ez egyben gátat is vetett a további felelősségre vonásoknak.

A háborús bűnöket vizsgálva sem egyértelmű a helyzet; a Blackwater számos lövöldözésben vett részt az amerikai katonákkal karöltve, végzett kihallgatásokat és részt vett a gyanúsítottak szállításában [21].

Az amerikai mintát a tanulékony oroszok is átvették, bevett szokás a cégek védelmére őrző-védő biztonsági szolgálatot foglalkoztatni a merényletek, lopások, és szabotázsakciók miatt. A választást nehezíti, hogy a cégek

pontos száma nem ismert és jó részük a szervezett bűnözéshez kötődik. A problémát kikerülendő, a Gazprom 2007 óta rendelkezik jogosítvánnyal saját hadsereg szervezésére, ennek feladata fellépni bármely esetben, ha a cég érdekeit veszélyben látja, ezen tevékenység közben saját hatáskörében tarthat házkutatást, közúti ellenőrzést és kihallgatást. A törvény területi hatálya a Gazprom egész működési területére vonatkozik, ideértve a külföldi létesítményeket. A törvény számos jogi problémát vet fel, a joghatóság, a rendőrséggel szembeni eljárás elsőbbsége, a transzparencia, nem említve a gumiszabályt; „veszélyben a cég érdekei”. A törvény továbbá bármely stratégiai szempontból fontos vállalatnak engedélyezi a magánsereg felállítását, amely pozitív gazdasági hatása a hadiipari megrendelések felfutásában mutatkozott meg [22].

A volt szovjet blokk katonái korábban is jelen voltak a konfliktusövezetekben, a Blackwater „ámokfutása” után új szereplő tűnt fel a piacon, a volt szovjet erőszakos szervezetek krémjét tömörítő Opëл (Sas) biztonsági cég [23].

A cég saját bevallása szerint némileg eltérő filozófiát követett, a komoly pszichológiai, fizikai és helyi ismereteket ötvöző kiképzés ellenére magukat békés küldetésben levőnek tekintették, jó kapcsolatokat igyekezve ápolni a helyiek közösségekkel és hatóságokkal, a megszállókkal és megbízottaikkal, valamint az ellenállókkal is. A Blackwater-rel való összehasonlítást is igyekeztek elkerülni, protokolljaik lehetőleg nem az erőre és a fegyverekre helyezik a hangsúlyt, és olyan finomságokra is ügyelnek, mint a helyi szleng [24].

Személyi állománya a szokásos módon korábbi profikból áll, a leépítéssel járó reformok titkosszolgálatok és a hadsereg kifogyhatatlan utánpótlást kínálnak наёмник-ból (zsoldos). A vállalat angolszász társaihoz hasonlóan a gazdasági térfoglalás és pozíciószerezés egyik eszköze, stratégiájukból érzékelhetően ők a hídfőállás szerepét töltik be. Hosszabb távon elfogadottságukkal és beágyazottsággal ugródeszkát kínálhatnak a többi vállalatnak, és akkor talán nem is kell elsősorban az orosz nyelvű dolgozókra specializálódni [25].

Mint minden cég a szakmában, a Sas is hamar szembetalálta magát a hatáskörök problémájával; magánvállalként eljárva a megfelelő biztonság szavatolása komoly akadályokba ütközik. Az indokolás ismerős, a szolgáltatás színvonalának fejlesztéséhez elengedhetetlenül szükséges a megfelelő törvényi háttér. A biztonsági helyzet is gyökeresen megváltozott, az amerikaiak zsoldosai közvetlenül a megszállás után annyira nem vették figyelembe az irakiak érdekeit, hogy bármiféle hasonló tevékenység azonnal gyanakvást szül a kormányzat és a lakosok részéről, és kiemelt célpontot jelent a lázadóknak. Akik – állítják az oroszok – „immár világszínvonalú terroristák”, így a biztonságiaknak a védett személyek és objektumok mellett saját épségükre is kiemelt figyelmet kell fordítaniuk.

Ezért tagjai nem, mint magán biztonsági cég, hanem a szovjet hagyományt ápolva „tanácsadóként” jelennek meg. Azonban így is a hivatalos támogatást nélkülözve viselnek fegyvert „önvédelmi céllal”, így nincs törvényes rendezési módja egy esetleges incidensnek. Az orosz parlamentnek elfogadni javasolt törvény némileg ellentmondani látszik a nemzetközi jognak, amennyiben kiterjedne a biztonsági cégek külföldön végzett tevékenységére is, vagyis tulajdonait (hajók, repülő, egyéb nem részletezett objektumok) orosz joghatóság alá helyezve diplomáciaihoz hasonló védelemmel ruházná fel [26].

Az orosz magáncégek kiterjedtségét az is indokolja, hogy az afganisztáni mudzsahedinek után két hagyományos érdekeltségi területén (és háborús övezetben) Csecsenföldön [27] és Grúziában is bizonyítva látták ellenséges zsoldosok jelenlétét [28].

És hogy mi vár a zsoldosság intézményére a jövőben?

Nem valószínű, hogy a kereslet csökken, ezt erősítette meg a líbiai hadművelet, a szíriai polgárháború és a kalózkodás elleni harc, illetve az Abu Dhabiban felállított zsoldos-zászlóalj.

Líbiában az állami szervek politikai instabilitás megjelenésekor a hadsereg moráljának csökkenésére azonnal toborzásba fogtak. Vegyes összetételben (afrikai, hanem szerbiai, ukrainai, szíriai, romániai), mintegy 25.000 fős számban vetettek be bérkatonákat, általában a legkényesebb feladatokra [29]. Ezt bizonyítja az ENSZ Biztonsági Tanácsának S/RES/1973 (2011) számú, A líbiai helyzet (The Situation in Libya) tárgyában született, 2011. március 17-én kelt határozata is [30], a bevetett személyek az információk szerint emberiség elleni bűncselekményeket is elkövettek [31].

A zsoldosok mozgása nyomon követhető a konfliktusok között, a korábban Líbiában működő [32] csádi zsoldosokat vádolnak, továbbá a Boko Haram (A Nyugati Oktatás Tilos) nigériai iszlám terrorista szervezet műveleteiben való részvételben, mint autóbombás merényletek, emberrablások és több száz keresztény vallású személy meggyilkolása [33].

Mivel az al-Kaida terrorszervezet időközben Észak-Afrikában is egyre erőteljesebben van jelen, nyugati hírszerzési források szerint pénzügyi támogatások is érkeztek a Boko Haram részére a [34].

A szíriai polgárháborúban a Bassár Dzsafari, Szíria ENSZ-nagykövete a szíriai harcok során elfogott, az ellenzék oldalán harcoló 108 külföldi zsoldoskatonára nevet tartalmazó listát küldött Bar Ki Mun ENSZ-főtábornak. A rezsim feltételezései szerint az arab zsoldosok főként Afrikából, Törökországon át érkeztek [35].

A földön zajló műveletek kapcsán meg kell említeni a vízen zajló magánszervezésben megvalósuló hadi-biztonsági műveleteket is.

A tengerészeti vállalkozások nagy kockázataik mellett magas profitígéretük miatt nagy vonzerővel bírtak az üzleti vállalkozók számára. A tengeri kereskedelemben már az ókorban megjelentek a bejárattott vízi útvonalakon működő némi egyszerűsítéssel „kalóznak” nevezett fosztogatók, „a tengeri népek”, valószínűleg lütkiaiak és egyéb vándorló törzsek, majd az ókori Görögország és a Római Birodalom is kénytelen állami eszközökkel fellépni ellenük.

A kalózkok mai terminológiával köztörvényes bűncselekményeket hajtottak végre, kizárólag for-profit céllal, politikai vagy katonai célok kizárólag ebben a kontextusban merülhettek fel.

A magán és a katonai szféra intézményesült összefonódására egészen I. (Tudor) Erzsébet (1533-1603) idejében került sor a privatérok (privateer vagy korzár, kalózlevéllel működő vállalkozó, aki engedélyt kapott ellenséges országok hajóinak és érdekeltségeinek megtámadására, állami részesedés mellett) felvirágzására, leghíresebb képviselőjük Sir Francis Drake a „királynő kalóza” [36].

Ez az államcélok érdekében működtetett modell egészen az amerikai függetlenségi háború idejéig fennmaradt, és noha a kalózkodás maga nem tűnt el [37], sőt magas szinten működik [38], egészen a XXI. századig köztörvényes bűncselekménynek tartották.

2010-ben a tengeri szállítások biztonsága, a „szállítási és tranzitútvonalak biztonsága” a NATO Stratégiai koncepciójában is helyet kapott [39], és egyre inkább terrortvékenységként kezelik, sőt egyes nézőpontok szerint az ember- és eszközrablások mögöttes politikai célokat, terrorszervezetek rekrutációját és finanszírozását szolgálják.

Ellenpótlusként a biztonsági iparág (Xe, Sea Marshals, SeaGuard Security, Sea Guardian, Triskel Sea Services, AKE Maritime Services) weboldalaik szerint a legmodernebb technológiát használva szolgáltatások egész tárházát kínálja a tanácsadástól egészen a vészhelyzeti gyors beavatkozásig.

A frissebb hírek szerint az Egyesült Arab Emírátsok egy sivatagi bázisán (Zayed Military City) Erik Prince a PMSC-k fenegyereke titkos 800 fős zászlóaljat szervez az R2 vállalat képviselőjében. Szerepét a szervezésben

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

PECZÖLI Ákos

Budapest, 2012.
5. évfolyam 2. szám

nagyobbrészt titokban tartotta, céghálózatának bizalmi emberei végezték az területi munkát. A zászlóalj feladatai sokrétűek;

- hatóköre kiterjed bel- és külföldi különleges műveletekre (bármit jelentsen is ez);
- olajvezetékek és felhőkarcolók terrorellenes védelme;
- tömegkezelés keretében belső zavargások leverése, valamint a munkatáborok kézbentartása.

Kiszivárgott dokumentumok szerint ez kiegészül a kötelező információgyűjtéssel, városi harcászattal, nukleáris és radioaktív anyagok védelmével, humanitárius missziókkal.

Minthogy a térség államainak nincsen sok katonai tapasztalata, ugyanakkor a belső nyomás és a külső fenyegetés nő, az egység feladata lesz ellensúlyt képezni a regionális vetélytársakkal szemben is – az Egyesült Államok hallgatolagos, de nem egyértelmű támogatásával. Az akció sértheti ugyanis az amerikai törvényeket, noha a modell üzleti- és erőszempontból is működőképes, az Xe (korábban Blackwater) már vezényelt hasonló projekteket a térségben.

A csoport szigorúan és kifejezetten nem muszlimokból áll, amerikai, német és brit kiképzők vezetésével kolumbiai, dél-afrikai és több nemzetiségű katonák alkotják. Ennek magyarázata, hogy a vallási szabályok értelmében muszlim vallású nem ölheti meg hittársát (ez persze több vallásban is előírás, lsd. Tízparancsolat). Egyelőre a zászlóalj nem tekinthető ütőképességűnek, ami a további üzletekre nézve nem kedvező [40].

Erik Prince-szel kapcsolatos további hír, hogy megalakította Reflex Responses nevű cybervédelemmel foglalkozó cégét. A cég tevékenységi területe annak fényében érdekes, hogy az Egyesült Államok az érdekeit sértő sorozatos cyber támadásokra reagálva meghirdette a cybercsapásokra reagáló hagyományos katonai csapás doktrínáját [41].

Összefoglalva megállapítható, hogy a XXI. században a PMSC-k az afganisztáni és iraki háborúban főszerepet játszottak, átvéve az állami szervezettől mind a fegyveres, mind a rendészeti jellegű tevékenység egy részét, sőt részt vettek az országok későbbi sorsát meghatározó stratégiai programalkotásban.

Az állami feladatok delegálása – politikai, doktrinális és létszámbeli okokból – korlátozott sikerrel járt, azonban a jogilag hiányosan szabályozott helyzetben mutatkozott meg a PMSC-k valós tevékenysége.

A kitűzött célok ismeretében, a tudományos elemzést lehetővé téve vált vizsgálhatóvá az állami és magán-szféra nyomás alatti együttműködése és konklúzióként kijelenthető: a magánbiztonsági társaságok feladat szabása a jövőben egészen biztosan kisebb léptékű lesz.

Kulcsszavak: válságkezelés, outsourcing, Irak, magánbiztonsági vállalatok (PSC), magán katonai vállalatok

Key words: crisis management, outsourcing, Iraq, private security companies (PSC), private military companies (PSC), private military and security companies (PMSC)

FORRÁSOK, HIVATKOZÁSOK

¹ Olyan kicsi krumplik vagyunk..., Biográf Kiadó, Budapest, 1995. ISBN: 963 7943 67 6

„Vagy a megoldás, vagy a probléma része vagy.”

[²] Scahill, Jeremy: Blackwater, Nation Books, New York, 2007. ISBN-10: 1-56025-979

[³] CREWS-TARZI: The Taliban and the Crisis of Afghanistan, Harvard University Press, London, 2009.

ISBN 978-0-674-02690-2

[⁴] NATO Alapszerződés

http://www.kulugyminiszterium.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Biztonsagpolitika/NATO_dokumentumok/

letöltés ideje:

[⁵] Timeline: War in Afghanistan, PBS <http://www.pbs.org/now/shows/428/afghanistan-timeline.html>

letöltés ideje: 2011. 11. 23.

[⁶] CIA Factbook, 2011. 07. 08. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html> letöltés ideje: 2011. 06. 18.

[⁷] Trembeczky László: Az outsourcing működése, lehetőségeinek kihasználása a Honvédelmi Minisztérium – Magyar Honvédség gazdaságosabb ellátása érdekében Doktori (PhD) értekezés, ZMNE, Budapest, 2007.

[⁸] HARI, Johann: Iraq's mercenaries - with a licence to kill, The Independent, 2007. 06. 04.

<http://www.independent.co.uk/opinion/commentators/johann-hari/johann-hari-iraqs-mercenaries--with-a-licence-to-kill-451633.html>, letöltés ideje: 2010. 11. 23.

[⁹] The Rise and Fall of the Mercenary Formerly Known as Blackwater, Newsweek, 2009. 08. 20.

<http://www.newsweek.com/blogs/wealth-of-nations/2009/08/20/the-rise-and-fall-of-the-mercenary-formerly-known-as-blackwater.html>, letöltés ideje: 2010. 11. 23.

[¹⁰] CHATTERJEE, Pratap: Halliburton's Army, Nation Books, New York, 2009 ISBN: 978-1-56858-392-1

[¹¹] Ballard, John. M.: Fighting for Fallujah Praeger Security International, é. n., 2006. ISBN: 0-275-99055-9

[¹²] Blackwater Down, The Nation, 2005. 09. 21. <http://www.thenation.com/article/blackwater-down>

letöltés ideje: 2010. 11. 28.

[¹³] The World; Modern Mercenaries On the Iraqi Frontier, New York Times, 2004, 04. 04.

http://www.nytimes.com/2004/04/04/weekinreview/the-world-modern-mercenaries-on-the-iraqi-frontier.html?ref=blackwater_usa letöltés ideje: 2010. 11. 28.

[¹⁴] Amerikaiak lőtték le a magyar egyetemistát Irakban, Index, 2003. 11. 21. <http://index.hu/belfold/vargab1202/>

letöltés ideje: 2011. 05. 16.

- [¹⁵] Biztosítás nélkül dolgoznak Irakban a magyarok, Index, 2003. 11. 27. <http://index.hu/belfold/vbp6820/> letöltés ideje: 2011. 05. 16.
- [¹⁶] Magyar áldozat egy bagdadi terrortámadásban, Index, 2007. 01. 17. <http://index.hu/kulfold/magyarir0117/> letöltés ideje: 2011. 05. 16.
- [¹⁷] Blackwater and its soldiers of misfortune, The Guardian, 2010. 01. 01.
<http://www.guardian.co.uk/world/2010/jan/01/blackwater-xe-history>, letöltés ideje: 2010. 11. 28.
- [¹⁸] Blackwater Worldwide, New York Times, 2010. 10. 21.
http://topics.nytimes.com/top/news/business/companies/blackwater_usa/index.html?scp=1-spot&sq=xe&st=cse, letöltés ideje: 2010. 11. 23.
- [¹⁹] Blackwater trial: 15 minutes of gunfire which left 17 dead, The Guardian, 2010. 01. 01.
<http://www.guardian.co.uk/world/2010/jan/01/blackwater-trial-day-of-shootings>, letöltés ideje: 2010. 11. 23.
- [²⁰] Blackwater Guards Tied to Secret C.I.A. Raids, New York Times, 2009. 12. 10.
<http://www.nytimes.com/2009/12/11/us/politics/11blackwater.html?fta=y>, letöltés ideje: 2010. 11. 23.
- [²¹] Mestrovic, Stjepan G.: Rules of Engagement ?, A Social Anatomy of an American War Crime - Operation Iron Triangle, Iraq, Algora Publishing, New York, 2008.
- [²²] Fegyvert fog az orosz óriásvállalat, Kitekintő, 2010. október 25.
http://kitekinto.hu/europa/2010/10/25/fegyvert_fog_az_orosz_oriasvallalat/ letöltés ideje: 2011. 04. 10.
- [²³] GÁLDI-UZONYI: Orosz-magyar szótár,
Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007. ISBN: 978 963 05 7633 8, pp. 347
- [²⁴] Former Russian soldiers ready to take on Blackwater in Iraq, RT Channel, 2009. 12. 11.
<http://rt.com/news/russian-soldiers-blackwater-iraq/>, letöltés ideje: 2011. 02. 25.
- [²⁵] Russian Mercs: We'll Out-Blackwater Blackwater, Wired Magazine, 2009. 10. 07.
<http://www.wired.com/dangerroom/2009/10/russian-mercs-well-out-blackwater-blackwater/>, letöltés ideje: 2011. 02. 25.
- [²⁶] Russian security companies demand legislative support to work in Iraq, RT Channel, 2010. 11. 15.,
<http://rt.com/news/russian-security-companies-demand/>, letöltés ideje: 2011. 02. 25.
- Maogoto, Jackson- Newell, Virginia-Sheehy, Benedict- Legal Control of the Private Military Corporation, Palgrave-McMillan, London, 2009.
- Nyényei Judit: Békefenntartók Zrt., Kül-Világ, VI. évfolyam, 2009/4.
- A Blackwater-polip karjait vizsgálnák, Index, 2010. 09. 06. http://index.hu/kulfold/2010/09/06/a_blackwater-polip_karjait_vizsgalnak/, letöltés ideje: 2010. 11. 23.
- [²⁷] Olaj és zsoldosok, Hetek, 1998. április http://www.hetek.hu/hatter/199804/olaj_es_zsoldosok
letöltés ideje: 2013. 01. 18.

²⁸ Grúziában 1500 zsoldos vár csecsenföldi bevetésre, Origó, 2000. 05. 16.]

<http://www.origo.hu/nagyvilag/20000516gruziaban.html> letöltés ideje: 2013. 01. 18.

[²⁹] Román zsoldosok Kadhafi oldalán, NOL, 2011. 03. 08. http://nol.hu/archivum/roman_zsoldosok_kadhafi_oldalán letöltés ideje: 2011. 06. 18.

[³⁰] UN Security Council Resolutions 2011 http://www.un.org/Docs/sc/unscl_resolutions11.htm letöltés ideje: 2011. 05. 13.

[³¹] Zsoldosok lőnek az emberekre Líbiában, NOL, 2011, 02. 26.

http://nol.hu/kulfold/zsoldosok_lonek_az_emberekre_libiaban letöltés ideje: 2011. 06. 18.

[³²] A rosy view of Boko Haram, the Nigerian Islamist terrorist organisation, Daily Mail, 2012. 05. 24.

<http://www.dailymail.co.uk/debate/article-2149317/A-rosy-view-Boko-Haram-Nigerian-Islamist-terrorist-organisation.html>

letöltés ideje: 2013. 01. 27.

[³³] Nigeria Arrests Alleged Mercenaries In Kano Bombing Investigation, NPR, 2012. 01. 26.

<http://www.npr.org/blogs/thetwo-way/2012/01/26/145932033/nigeria-arrests-alleged-mercenaries-in-kano-bombing-investigation> letöltés ideje: 2013. 01. 27.

[³⁴] Az al-Kaida Pakisztánból Afrikába költözne, NOL, 2011. 12. 28. http://nol.hu/kulfold/az_al-kaida_pakisztanbol_afrikaba_koltozne letöltés ideje: 2013. 01. 18.

[³⁵] Arab zsoldosok segítik a lázadókat Szíriában?, ATV, 2012.10.20.

http://atv.hu/cikk/20121020_arab_zsoldosok_segitik_a_lazadokat_sziriaban?source=hirkereso letöltés ideje: 2013. 01. 18.

[³⁶] KONSTAM, Angus: A kalózkodás igaz története, Alexandra, Pécs, 2011. pp. 01-65 ISBN: 978 963 297 720 1

[³⁷] IMB Piracy & Armed Robbery Map 2013 <http://www.icc-ccs.org/piracy-reporting-centre/live-piracy-map> letöltés ideje: 2013. 01. 27.

[³⁸] Six month drop in world piracy, IMB report shows, International Chamber of Commerce, 2012. 07. 16.

<http://www.iccwbo.org/News/Articles/2012/Six-month-drop-in-world-piracy,-IMB-report-shows/> letöltés ideje: 2013. 01. 27.

[³⁹] BIZTONSÁGOS EURÓPA EGY JOBB VILÁGBAN, EU, 2003. 12. 12.

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIHU.pdf> letöltés ideje: 2011. 06. 18.

[⁴⁰] Secret Desert Force Set Up by Blackwater's Founder, The New York Times, 2011. 05. 14.

http://www.nytimes.com/2011/05/15/world/middleeast/15prince.html?_r=1&scp=1&sq=mercenary&st=cse

letöltés ideje: 2011. 05. 16.

[⁴¹] Cyber Combat: Act of War, Wall Street Journal, 2011. 05. 31.

<http://online.wsj.com/article/SB10001424052702304563104576355623135782718.html> letöltés ideje: 2011. 05. 16.